

LITERA

Naslov izvirnika: *Lucia Binar und die russische Seele*
Copyright © Deuticke im Paul Zsolnay Verlag Wien 2015

© of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

Za to izdajo: Založba Litera & Štefan Vevar.
Vse pravice pridržane.

Brez predhodnega pisnega dovoljenja Založbe Litera je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem, javnim interaktivnim dostopom ali shranitvijo v elektronski obliki.

Knjižni program založbe Litera izhaja s pomočjo Javne agencije za knjigo RS in Mestne občine Maribor.

traduki^T

Izdajo tega dela je podprla ustanova TRADUKI, literarna mreža, katere člani so Ministrstvo za Evropo, integracijo in zunanje zadeve Republike Avstrije, Ministrstvo za zunanje zadeve Zvezne republike Nemčije, Švicarska kulturna fundacija Pro Helvetia, KulturKontakt Austria (po nalogu Urada zveznega kanclerja Republike Avstrije), Goethe-Institut, Javna agencija za knjigo Republike Slovenije, Ministrstvo za kulturo Republike Hrvaške, Resor za kulturo Vlade Kneževine Liechtenstein, Kulturna fundacija Liechtenstein, Ministrstvo za kulturo Republike Albanije, Ministrstvo za kulturo in informiranje Republike Srbije, Ministrstvo za kulturo in nacionalno identiteto Romunije, Ministrstvo za kulturo Črne gore, Ministrstvo za kulturo Republike Makedonije, Leipziški knjižni sejem in fundacija S. Fischer Stiftung.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

821.112.2

VERTLIB, Vladimir

Lucia Binar in ruska duša / Vladimir Vertlib ; prevedel Štefan Vevar ;
[spremna beseda Tanja Petrič]. - Maribor : Litera, 2018. - (Babilon)

500 izv. - Prevod dela: Lucia Binar und die russische Seele

ISBN 978-961-7018-09-7
COBISS.SI-ID 95491329

Vladimir Vertlib

LUCIA BINAR
IN RUSKA DUŠA

prevedel Štefan Vevar

*Will all great Neptune's ocean wash this blood
Clean from my hand? No, this my hand will rather
The multitudinous seas incarnadine,
Making the green one red.*
William Shakespeare, Macbeth, 2. dejanje, 2. prizor

*Neodvezljiv je neprivezan čoln,
senčine čevelj in korak – na uho neulovljiv,
in strah v blodnjaku živega – nepremagljiv.*
Osip Mandelštam, Iz mojih rok
(Prevedeno po nemškem prevodu Paula Celana)

[...]
*ko bi le bila
kolo, ki bi –
ko bi ga poganjala lahkotna otroška roka –
igralo svojo dobro vlogo.*
Zehra Çırak, Členek

1. DEL

V MARCU

1

Če pri tej priči umrem, bom s tem lahko živela. Že davno sem pomedla spod nog ali pa obšla vse, kar mi je prej zastiralo pogled na smrt. Moj notranji mir bi bil oaza dolgočasje, če se ne bi naučila na dolgočasje včasih pogledati kot na zadovoljstvo. V mojih letih je to privilegij. Potemtakem ne morem reči, da bi rada umrla, čeprav sem v sebi z vsem razčistila in sem pripravljena za zadnje potovanje. A preden me doleti, bi rada še zbrala toliko moči, da bi splezala po lestvi, z najvišje knjižne police potegnila pesniško zbirko *Sto radosti* Wisławe Szymborske in jo odprla na strani 102.

Nič se je preizničil, tudi zame. Resnično se je preobrnil na drugo stran ...

Beseda »preizničenje« se me je nekoč dotaknila in skušala sem si to preizničenje nič ponazoriti. Danes imam občutek, da sem tudi sama že na eni od premnogih drugih strani, ki jih v mladih in srednjih letih vedno povezujemo z drugimi ljudmi.

Kam neki me je vendar poneslo – takole z glavo in nogami prek planetov, nepojmljivo, da me kdaj morda ne bo več tu ...

Pesem znam na pamet. Včasih pomešam nekaj besed ali pa izpustim kakšno vrstico. Dobro liriko si lahko človek zmeraj malo prikroji. Kar pogrešam, je čutna slast trenutkov, ko s kazalcem desnice polzim po vrsticah, obrnem stran, poiščem kazalko, pa knjigo zaprem in jo odložim, a jo spet odprem, se z nekaj bežnimi preskoki popasem na nekaterih kiticah, naposled pa vedno obtičim pri vrstici *na slepo srečo poslan med zvezde!* Za to se spleča spet ozdraveti.

Zdravnik pravi, da najmanj tri tedne ne bom smela iz hiše. Ko sem ga vprašala, kdaj bom lahko spet stopila na lestev, da bom dosegla knjige na dveh najvišjih policah, se je namrščil in rekel: »Ampak, veste no, spoštovana gospa, pri vaših letih ...« Preostanek stavka se mu je porazgubil v sivi bradi. Še enkrat sem ga vprašala, a ni več rekel nobene.

Pred nezgodo se Szymborske pogosto cele tedne nisem dotaknila, vsaj do dne, ko sem se namenila počistiti prah s knjig in obrisati pajčevino. In takrat mi je spet stopila pred oči ta zbirka, in kadar sem bila v pravšnjem melanholičnem razpoloženju, sem uživala v trenutkih, ki jih danes tako boleče pogrešam. Vse od nezgode kar naprej pogledujem tja gor in preštevam dneve, ko se bo Karla vrnila iz zdravilišča. Potem se bo Szymborska v spremstvu *Čudežne detelje* Jana Skácla in *Gričev* Josefa Brodskega spustila k meni, na odmerjeno častno mesto na desnem robu zofe in bo tam zmeraj nared, da jo vzamem v roke in polistam po njej, moja sopotnica v stiski, prijateljica tudi v vedrejših časih.

Moja lakota po jeziku je sicer močnejša od potrebe, da bi si postregla s čim snovnejšim od pesmi. Karla mi je dan pred svojim odhodom napolnila hladilnik in kuhinjske police, vendar nimam moči, da bi si skuhalo.

Nisem zahtevna. Lahko bi, če bi bilo treba, cele dneve živela od suhega kruha ali prigrizkov, kakršne ponujajo v velikih prehranjevalnih verigah, recimo pri McDonald'su. Skoraj nobena hrana se mi ne upira. Kar se drugim gabi, meni ne pride do živega. Šestih jabolk, konfekcijsko zapakiranih s prozorno, zrakotesno plastično folijo, sadežev, ki mi jih je pred potjo v Bad Gastein prinesla Karla in mi jih položila na mizo v dnevni sobi, pa se ne dotaknem, saj so jabolka še po celem tednu enako strupeno zelena kot prvi dan. Svojemu slabotnemu želodcu bom raje prizanesla s čudežnimi plodovi te vrste.

Karla je moja nekdanja sodelavka, ki je šele pred nekaj leti dosegla privilegirani položaj moje najboljše prijateljice, saj so druga za drugo umrle tako moje kot njene prijateljice. V srednjih letih sem se včasih bala samotne starosti in belila sem si glavo, kako bi ji ubežala. Potem je prišlo marsikaj od vsega, česar sem se bala, vendar sem imela toliko opraviti z blaženjem udarcev usode, da sploh nisem utegnila tuhtati, ali sem osamljena ali ne.

Medtem ko premišlujem o Szymborski in o hrani in o tem, kaj neki je Szymborska vendar jedla, preden je pisala svoje pesmi ali pa med pisanjem in po njem, pri vratih pozvoni. Končno! Kosilo bi mi morali dostaviti med pol eno in eno uro. Zdaj pa je že tri četrt na tri. Gospodiča, ki sta se mi s svojim dosedanjim delom in olikanostjo prikupila, bom morala malo prijeti. Z dvema ali tremi prijaznimi, ampak nedvoumnimi stavki. Oba sta simpatična, ampak zmeraj se jima tako mudi, da si ju še nisem upala prositi, naj splezata po lestvi in mi prineseta Szymborsko. Enemu je ime Selim, drugi pa je Erwin ali pa Erich. Če zamudita kakšne pol ure, me to ne moti, da pa se prikažeta celi dve uri pozneje – tega ne bom trpela. Že v mladih letih sem verjela, da

moramo v življenju upravičiti vlogo, ki nam je naložena, in če nam kdaj spolzi iz rok, moramo tudi tedaj ohraniti suvereno in verodostojno držo.

Fanta nosita trapaste bele halje z rumenimi gumbi, ki so videti pozlačeni, poškrabljen ovratnik z izvezenimi stiliziranimi kronami in epolete z zlatimi zvezdami in trakovi, da sta videti kakor častnika ameriške mornarice. Kolikšna potrata samo zato, da bi socialni ustanovi, ki jo podpira mesto Dunaj, vtisnili pečat mondenega cateringa. A če se že tako ženejo za to hlinjeno no-bleso, pričakujem od njih vsaj točnost.

Zvonjenje se podaljša in trmasto vztraja. To me ujezi. Fanta vendar vesta, da težko hodim. A mogoče mislita, da sem še mlada in poskočna kot pri šestdesetih? Szymborska je malo pred smrtjo napisala pesem o ostareli in oslabeledi želvi, ki si srčno želi, da bi lahko plesala. Ko naposled tvega, naredi nekaj plesnih korakov in se objestno zavrti, se zvali na hrbet in se ne more več ganiti. Kakšen naslov že ima pesem?

Vesela sem, da v predsobi še vedno stoji komoda, na katero se lahko oprem. Kakšen ples!

Štirje kratki toni zvonca, potem dolg in spet kratek.

Ali pa to ni bila Szymborska. Včasih imam občutek, da so mi možgane že naluknjali črvi.

Ko bi vsaj še obvladovala svoje telo, ampak leva noga se mi, ne da bi hotela, za pol obrata obrača na desno, prste mi, ko skušam odpeti varnostno verižico, zgrabijo krči, ko obrnem glavo, pa me zaboli, kakor da bi me kdo z lesenim polenom udaril po tilniku. Bolečine, ki sem jih pretrpela tisto sončno februarско jutro, niso nič v primerjavi s ceno, ki jo plačujem dan za dnem, ko si hočem razširiti vidno polje.

Je pesem morda napisala Urszula Koziół? Ne vem.

»Ja, zaboga! Ne morem hitreje!«

Ali pa celo Ewa Lipska. Tej lahko marsikaj pripišeš!

Pred petdesetimi leti nisem bila sama nič manj nestrpna do starih ljudi. Kako so mi samo cefrali živce, ko sem hitela na tramvaj, tekla gor ali dol po ozkih stopnicah ali pa obiskala svojo staro teto na Czerningasse in tam pet minut razbijala po vratih, preden mi je odprla.

»Oprostite, da motim, gospa Binar ...«

Mlada oseba. Kvečjemu jih ima dvajset.

Nezaslišano, da obeh fantov v uniformi še vedno ni od nikoder.

»Gre za podpis ...«

Obraz mlade ženske se mi zdi znan. Najbrž sem jo kdaj že srečala na stopnišču.

»Oprostite, se poznavam?«

»Oh, oprostite, pišem se Hasler, oprostite, tu sem ...«

»Za to se vam pa res ni treba opravičevati. Kaj pa morete, če se pišete Hasler.«

»Ne-ne ... hmm ... ne,« ganljivo smehljanje v zadregi, pordele konice ušes, pogled, ki zdrsne po meni in se ustavi šele na mojih copatah.

»Stanujem na številki šest A.«

»Od kdaj pa je spodaj v mezaninu kakšen A?«

»Jah, hm ... To bi bilo treba vprašati stanodajalca. Ko sem se vselil ...«

»Ah, pustite, tako važno pa to spet ni.«

Ne, punca jih sploh še nima dvajset, prej osemnajst, kvečjemu devetnajst – prikupno, vitko, skoraj eterično bitje. Prijeten glas, z žametno mehkim, malo zategnjenim prizvenom. Sodeč po

izgovarjavi, ne prihaja z Dunaja, temveč z Zahoda, a najbrž ne z daljnega Zahoda, torej ne iz Tirolske ali Predarlške ali Pinzgaua, temveč najbrž iz Zgornje Avstrije. Ali pa morda sploh ni ona, temveč on? Takele kavbojke in široke puloverje nosijo tako fantje kot dekleta, in tudi kratka pričeska nič ne pove o spolu. Njeni (ali njegovi) lasje, obraz, telo, vse se mi zgublja pred očmi. Morda se mi zato zdijo vsi obrisi še mehkejši, kot so, in zato ostaja modrooko bitje zame gornjeavstrijski hermafrodit. Več ne morem razločiti, očala imam na nočni omarici, saj sem zadnje dni sicer veliko premišljevala o pesmih Szymborske, ne da bi jih sicer brala.

»Kaj naj podpišem?« vprašam. »Če gre za brezdomce, ki se od nedavna potikajo okrog naše hiše ...«

»Sem član združenja *Imena ulic proti rasizmu*,« mi bitje seže v besedo. »Sestavili smo peticijo, na katero smo uvrstili tudi našo ulico, kot eno od tistih, ki jih bo treba preimenovati.«

»Kot tisto, ki jo bo treba preimenovati,« ponovim in prasnem v smeh. »Kot žensko, ki bo tu kmalu za večno opravila, me ime naše ulice še malo ne moti, navsezadnje sem zadnjih osemdeset let dobro shajala z njim. Povrhu še nisem doživela, da bi z imeni ulic protestirali proti rasizmu, kaj šele da bi se zato organizirali v društvo. Sploh mi to zveni podobno kot društvo *Mačke proti kastraciji*.«

»Gre vendar za zavračanje naših temnopoltih sodržavljanov, če bodo imena ulic, kot je Velika zamorska, še naprej nekaj samoumevnega ...«

»Kakšno zvezo pa naj bi Velika zamorska imela z zavračanjem?« ji sežem v besedo. »Vse prejšnje stoletje se je imenovala tako, tudi ko so tu večinoma stanovali naši judovski someščani. Kot otrok sem bila priča, ko so jim jemali državljanske pravice.

Tu, na tej ulici, so jih kot čredo segnali na kup in jih pozneje deportirali. Najprej niso bili več sodržavljeni, potem pa tudi ne več ljudje. Ste morda videli te kamne spomina pred našimi hišnimi vrati?»

»Ja, seveda, ampak ...«

»Ampak? Bomo zato zdaj preimenovali vse judovske ulice? In vse ceste, imenovane po antisemitih? Ali pa vse ulice in trge, ki ne zvenijo več politično korektno? In nazadnje nam bodo ostale samo še ulice z imeni živali in rož.«

»To je zelo večplastna tema. Nekaj so jih v zadnjih letih dejansko preimenovali. Ring dr. Karla Luegerja se zdaj recimo imenuje Univerzitetni ring. Vsega se v nekaj stavkih ne da razložiti. Je pač ... zapleteno.«

»Nikar mi ne mahajte s tem citatom Freda Sinowatza.«

»Čigavim citatom?«

»O moj Bog. Ni važno. Ampak imate prav: stvari so res komplicirane, kadar jih pač zakompliciramo.«

»Mislili smo samo, da izraz zamorec, podobno kot izraz črnuh ...«

»In kako naj bi se naša ulica po vašem potem imenovala? Veliko afroavstrijska? Ali pa, še boljše, Cesta velikega črnega Kofeta, namreč, in potem pa bi tu vsi skupaj odprli kavarno?«

Ona, zdi se, da bo res ona, se malo pokuja, našobi ustnice, zmaje z glavo. »Upam, da v meni nikoli ne bo toliko cinizma,« zamrmra.

»Upanja res ne smemo nikoli opustiti.«

»Pa saj je samo simbolična gesta. Majhen korak v pravo smer.«

»Že dobro, razumem. *Zamorec je opravil svojo dolžnost, zdaj lahko odide.** Kakšen pa je vaš predlog? Ulica Nelsona Mandele?«

»Nabralo se je več predlogov, preberete si jih lahko v naši peticiji.«

»Sicer pa si najbrž predstavljate, da tudi imena za različne vrste kofeta – kot veliki in mali črni ali rjavi – niso več sprejemljiva, ker so pač diskriminatorna.«

Ne zmeni se za opazko in reče: »Poimenovanje po Nelsonu Mandeli je ena od možnosti, ki jo zagovarjamo.«

»Lepo, da jo zagovarjate. Nelson Mandela bi to gotovo znal ceniti.«

»Nekaj stanovalcev naše ulice je sploh že prehitelo mestno upravo in je prijateljice, znanke in kolegice prosilo, naj pisem in paketov ne naslavlja več na Veliko zamorsko ...«

»Ampak?«

»Na Veliko maorsko. Mikroskopska sprememba. In pošta vseeno pravilno prihaja.«

»Veliko ma-or-sko!?!«

»Ja!«

»Uh-uh ...«

»Gospa Binar? Gospa Binar!!! Vam je slabo? Vam lahko pomagam?«

»Ne, ne,« rečem in si obrišem solze. »Je že v redu.«

Že več mesecev se nisem tako smejala, a ko se smejem, postajajo bolečine neznosne, temni se mi pred očmi, okna v veži, ki gledajo na notranje dvorišče, se ožijo, tla mi polzijo spod nog,

* *Der Mohr hat seine Schuldigkeit getan, der Mohr kann gehen* (znani citat iz drame *Fiescova zarota v Genovi* Friedricha Schillerja) – op. prev.

strop se spušča name in od smeha se ne morem več držati na nogah; občutek imam, da so se mi bolečine v vratu in v glavi v tem smehu sprijele z vsemi mukami zadnjih let, kmalu potem pa znenada le lažje zadiham in se čutim lahko in svobodno, a ko spet pridem k sebi, ležim na zofi v svoji dnevni sobi, čutim roko, ki me gladi po licu in nato nežne konice prstov na svojem čelu.

»Gospa Binar, naj koga pokličem?«

»Saj ni nikogar,« rečem in se začudim, da sem tako hitro zmogla pot do dnevne sobe, da se zadnjih sekund (ali pa so bile minute?) sploh ne spominjam, in da se, čeprav že nekaj ur nisem nič jedla, nenadoma počutim močnejša kot prej. Dekle me je najbrž podpiralo pri hoji, nosilo me gotovo ni. Še sebe skoraj ne more.

»No, a boste zdaj podpisali?« Njen glas ni več tako prijazen kot prej. Predme potisne gosto popisan list papirja, na katerem pa brez očal ne morem prebrati niti besede.

»Prav gotovo da ne. Maori ali zamorci, oboji so za morjem. So res eni toliko boljši od drugih, da je vredno tega cirkusa? Lahko pa mi prinesete kozarec vode.«

»Malo se mi že mudi.«

»Samo kozarec vode, če boste tako prijazni ...«

»No, prav, ampak ...«

»Vrata na levi. Kozarci so na polici tik nad pomivalnim koritom.«

Odide v kuhinjo. Opazim, da spada med ljudi, ki jim Karla pravi »brezoblični«. To razberem tudi brez očal. Od ramen do bokov lahko pri tejle potegneš ravno črto. Ampak ker je vitka, je še kar čedna.

Slišim, da nekaj pade na tla. Najbrž je prevrnila lonec, ki že dneve stoji na odlagalni mizi ob štedilniku.

Če bi bila malo bolj prijazna do nje, bi jo lahko prosila, naj spleza po lestvi in mi prinese Szymborsko, in če bi se že na začetku vživela v vlogo prijazne nebogljene babice, bi mi morda celo skuhala špagete.

Z užaljeno kretnjo mi kozarec postavi na mizo. Voda plju-skne čez rob in se v kačastih vijugah izlije v majhno ugreznino sredi mize, kjer sta desetletja stala kuhalnik in čajnik. Odkar mi je umrl mož, pa pijem čaj samo še v kuhinji.

»Adijo, gospa Binar. Če si premislite in boste vseeno podpisali, veste, kje me najdete. Šest A.«

Obrne se, da bi odšla.

»Kje pa ste odrasli?« hitro vprašam.

»V Zgornji Avstriji, v Schärdingu.«

»Povejte mi še, kako vam je pravzaprav ime?«

»Moritz.«

2

V Veliki zamorski sem se rodila, v Veliki zamorski bom tudi umrla. Drugje človek gotovo ne umre tako enostavno. Štirisobno stanovanje, v katerem bivam od rojstva, so najeli moji stari starši po očetovi strani, kmalu potem ko so v devetdesetih letih devetnajstega stoletja postavili petnadstropno najemniško hišo. Še prej je na tem mestu, so mi pripovedovali, stala rumena dvanadstropna stavba s poševno streho, nizkimi stropi in prašnim notranjim dvoriščem, ki so ji zlobni jeziki pravili »Beznic pri ušivi zibki«, saj so v njej skoraj izključno stanovali Judje v kafetanu s pejes, dolgimi senčnimi kodri. Judje so nekoč z vzhoda